A DÁN NÉPFŐISKOLÁK

A népfőiskola eszméje a dán szellem egészen egyéni és sajátos szüleménye; tulajdonképpen megnyitja ott és kiépíti a nemzeti újjászületés művét, hogy azután azonos irányt mutasson a többi északi állam számára.

Dánia a XIX. század elején csupán árnyéka volt annak a nagyhatalomnak, amelyhez a kalmari unió óta (1382) Svédország, Norvégia, Izland, Grönland, a Shetland, Orkney és Hebrida szigetcsoportok tartoztak, mindez a dán uralkodóház jogara alatt. A bécsi kongresszus a napoleonpárti országokkal együtt Dániát is jelentéktelen kis állammá tette és a vele perszonálunióban levő Holstein és Schleswig hercegségekben erősödő német irányzat az utóbbinak északi vidékein élő dán lakosságban állandó nyugtalanságot váltott ki. Hozzájárult a XIX. századeleji német idealista filozófia térhódítása Kopenhága egyetemén és a dán irodalomban, úgyhogy a dán szellemi élet teljes elnyelése rajzolódott fel az ország irodalmi és szellemi köreinek aggályaiban.

N. F. S. *Grundtvig* püspök (1783-1872) a dán nép régi skandináv hagyományainak felélesztésére alkalmas felsőiskolatípusban látta a mentés egyetlen eszközét. Hogy az állami apparátus nehézkes megmozdulásának, a szükséges pénzek megszavazásának, felemás kísérleteknek időveszteségét elkerülje, ő maga alkotta meg az első ilyen iskolát magáneszközök igénybevételével. A dán kisebbség veszélyeztetett zónájában, az észak-schleswigi Röddingben nyílt meg 1844-ben sajátmaga választotta tanerőkkel, határozott iskolai előképzettség megkívánása nélkül, vagyis minden állami vagy elvi megkötöttség mellőzésével, ami mindmáig lényege a dán népfőiskolának. Grundtvig művének

óriási eredménye volt. A lakosság minden rétege odaözönlött az iskola céljából kibérelt ósdi épületbe és a dán irodalom, történelem, földrajz, természetrajz teljes, alapos ismeretével hagyta azt el, a XIX. század elején hirdetett világpolgár helyett öntudatos, a nemzeti szolidaritás és társadalmi egyenlőség elvétől áthatott, dolgozni és küzdeni kész dán állampolgár gyanánt. Az összetartozás, öntudatosodás érzését ez az első népfőiskola azzal fejlesztette ki hallgatóságában, hogy az egész tanulmányi idő alatt – ez az elv ma is kötelező Dániában – az iskolaépületben laktak és együtt étkeztek a tantestülettel. A társadalom minden rétegéből összekerülő 18-25 éves fiatalemberek öthónapos szoros munkaközössége tanulmányokban, testgyakorlással és testi munkával szabad ég alatt töltött órákon, szórakozásban, kirándulásokon egyaránt, óriási vonzóerővel ruházta fel a népfőiskolákat. A férfi-ifjúság téli öthónapos képzését nyomon követte a leányok számára három nyári hónap tartamára bevezetett népfőiskolai tanfolyam. Az ország városaiban egymásután létesültek új népfőiskolák, különösen 1864 után, amikor Dániát újabb súlyos fordulatok érték. A vele perszonálúnióban *ál* tt Holstein és Schleswig hercegségek Ausztria, illftve Poroszország megszállása alá kerültek s veszendőbe mentek a dán agrárállam számára, amely a hetvenes években Amerikából Németországba meginduló gabonaszállítás révén egy csapásra elvesztette addigi kivitelének főpiacát is. A népfőiskolán tanulásra, világos eszmecserékre és gondolkodásra szoktatott gazdatársadalom töretlen erőkkel és reményekkel vetette magát új mezőgazdasági tevékenységre: az állattenyésztésre és gyümölcstermelésre. Az eredmény csakhamar meglepően kedvező volt; a dán mintagazdaságok az addig első helyen álló svájci tejgazdaságok teljesítményeit is túlszárnyalták. És minél tehetősebb lett a dán gazda, annál nagyobb számban küldte fiait és leányait a szokásos iskolázás után a népfőiskolára.

Grundtvig eredeti elgondolását közben egy vérbeli pedagógus, *Kristen Kold* fejlesztette tovább, amit főleg az a mindmáig fennálló alapelv könnyített meg, hogy a népfőiskolának nincsen *előírt* tanterve, tananyaga vagy tanmenete. Kold a Grundtvig elvei szerint működő népfőiskoláknak a régi skandináv szellem újraéledését szolgáló irányzata helyett a lelki élet fokozottabb fejlesztésére törekedett, evangéliumi alapon, hogy a hallgatóságot a családi élet, a munka és a közösség iránt fennálló kötelességekben rejlő örök értékekre eszméltesse. Ezzel megindult a különböző népfőiskolai típusok kialakulásának folyamata. Közöttük legnagyobb szerepre az Askov városkában alapított Grundtvig-típusú népfőiskola jutott. 1878-ig a többihez hasonlóan működött, akkor azonban felső népfőiskolává alakult át, vagyis olyanok számára, akik egy téli öthónapos férfitanfolyamot vagy egy nyári háromhónapos női tanfolyamot valamely népfőiskolán már elvégeztek s ott szerzett tanulmányaikat még folytatni kívánták. Askovban, amelyet mindkét nembeli hallgatóság látogat, a tanulmányi idő három, egyenként hathavi téli ciklust foglal magában, de itt is a szaktanulmányok teljes kizárásával. A hallgatók Askovból is többnyire visszatérnek rendes foglalkozásukhoz, de azok, akik tanulmányaik folyamán elhatározzák, hogy népfőiskolai előadók kívánnak lenni, – a tantestület megválasztásának még előképzettségi feltételei sincsenek – kötelesek Askovban végezni. így Askovnak, vagyis a Grundtvig-típus főképviselőjének döntő szerep jutott az újabb népfőiskolák megalakulásánál.

Az állami vagy közületi behatástól független dán népfőiskolák, miután magánkezdeményezés alapján létesülnek, nagy számban jutottak a magánvállalkozás sorsára: összesen 160 népfőiskolából 100 az idők folyamán megszűnt vagy elsorvadt. A meglévő 60 főiskolából 35 tartozik a Grundtvig-típushoz s képezi 80 százalékát az összhallgatóságnak. A többi 25 népfőiskola összesen kilenc irányzatot képvisel.

A keresztény irányú Kold-típus mellett egy további válfaját adják a Grundtvig-típusnak az Ollerup és Snoghőj városokban levő *testnevelési népfőiskolák.* Tantárgyaik azonosak amazéival, csupán fokozott mértékben ápolják főtárgy gyanánt a testnevelést. Ezzel erős lendületet nyert a dán gazdatársadalomnak az a szokása, hogy a hosszú téli hónapok során a legények és leányok külön-külön egybegyűlnek és a gazdakörben, vagy akár alkalmas csűrökben tornagyakorlattal, játéktornával szórakoznak a napi munka után. Ez a szokás eredetileg Svédországból nyomult be Dániába. Külön népfőiskolai típusa van a *diakonissza-szervezetnek,* a *gyermekvédőnőképzésnek* és a *betegápolónőképzésnek.* Tíz népfőiskola szolgálja a *helmissziós* képzést: itt a bibliaórák, egyház- és missziótörténet, valamint a lelkigyakorlatok persze erősebb hangsúlyt nyernek, mint a Grundtvig-féle típusnál, s az ennél oly szép sikerrel ápolt néptáncok, mulatságok teljesen kiesnek. A missziós irányzatnak szintén külön felsőbb népfőiskolája van Dánia ősi iskolai gócpontjában, Haderslev városában. Külön népfőiskolájuk van azután a *baptistáknak,* valamint a schleswigi németeknek is. Frederiksborgban egy Grundtvig-típusú népfőiskola az összes északi államokból gyűjti össze hallgatóságát és főcélja az északi szolidaritás fejlesztése. Híven követve Grundtvig elgondolását, valamennyi népfőiskola magányosan fekszik a városon kívül, – némelyikük régi nemesi kastélyban – hatalmas kertben, úgyhogy a hallgatóság teljes függetlenségben éli a maga saját zavartalan életközösségét.

A világháború alatt Skandináviában erősebben érződtek annak társadalmi kihatásai, mint a hadbanálló országokban. így a dán népfőiskolának új típusai létesültek addig nem hangsúlyozott szociális szempontok figyelembevételével. A *kereskedő-ifjak népfőiskoláját* nyomon követte az Ejsberg és Roskilde városokban alapított két *munkás-népfőiskola* (1916). Ide jelentkeztek szabad idejük megfelelő kitöltésére a gyári munkanélküliek is. A háború utáni munkanélküliség azonban problematikussá tette a gazdaifjúság és a fiatal ipari munkanélküliek egy tető alatt hosszú hónapok során folytatott életközösségének helyes eredményeit. Növekvő nehézségek szülték azt az elhatározást, hogy külön *munkanélküli-népfőiskola létesült* 1925-ben a Kopenhága melletti Borop-külvárosban. Ugyancsak munkanélküliek számára tartanak fenn egy külön időszakot a legismertebb népfőiskolán, amelyet a háború után Helsingőrben, Hamlet városában alapítottak, a világ békeszervezeteinek támogatásával. Ez a helsingőri *„Nemzetközi Népfőiskola*[11] a külföld ifjúságát gyűjti egybe, hogy megismertesse őket egyrészt a dán népfőiskolai élettel, másrészt a nemzetek közötti együttműködés, a szociális kérdések időszerű vonatkozásaival. Helsingőrben különleges vonás gyanánt érvényesülnek az egyes főnyelvek használatával alakuló külön munkacsoportok, vitaestélyek és a vezetőség mellett működő diákönkormányzat.

A vezetés kérdését az összes népfőiskolatípusokra nézve egységesen oldották meg. A már említett magánkezdeményezés elve kezdettől mindmáig érintetlenül fennáll. A népfőiskolák túlnyomó része magánvállalkozás. Bármely dán férfi vagy nő alapíthat népfőiskolát és ha két éven át megfelelő hallgatóságot tudott oda összetoborozni, az állam azt hivatalosan elismeri és anyagilag támogatja. Ez a támogatás magában foglalja:

1. a tantestület fizetésének 50%-át,
2. a vezető (tulajdonos) illetményének 20%-át,
3. a taneszközök vételárának 35%-át,
4. az épület amortizálásának 10%-át.

Az állami támogatás összege valamennyi népfőiskolára nézve közel 1-5 millió dán koronára (1-6 millió pengő) tehető és a nagyobb népfőiskolák mindegyikére körülbelül évi 10.000 korona jut belőle. Ennek révén módjuk van arra, hogy a hallgatóság tanítását, lakását, fűtéssel és világítással, valamint teljes étkezését havi 70-80 koronáért ellássák. Azok a hallgatók, akik erre a kiadásra csupán részben vagy egyáltalán nem képesek, az államtól havi 50 koronáig terjedhető tanulmányi segélyt kapnak. A másfélmilliós állami támogatásnak mintegy a fele ilyen tanulmányi segélyek alakjában kerül kiadásra. Az állam ezt az anyagi terhet a népfőiskola szellemére, tanmenetére való mindenfajta irányítás vagy befolyás teljes mellőzésével vállalta. A 60 népfőiskolát egyetlen-egy állami felügyelő tisztviselő látogatja, akinek hatásköre azonban csupán gyakorlati tanácsra vagy segítségre korlátozódik, egyébként a népfőiskola életébe nem folyhat bele.

A népfőiskolákat évente több mint 6000 egyén, az ezek alapiskolájául szolgáló, 1871 óta szintén Grundtvig kezdeményezéséből létesült földművesiskolákat pedig évente 3000 gazdaifjú látogatja, vagyis az ország ifjúságának egytized része. Az oktatást összesen mintegy 400 a vezető által szabadon választott egyén végzi, akik közül 70 az egyetemet, 80 a tanítóképzőt, 50 a gazdasági felsőiskolát végzettek száma, míg a maradék 200 nem képesített tanerő, hanem magánszorgalomból szerzett készséget a népfőiskolán való tanításra. A közös érdekek képviseletére a „Népfőiskolák és Földművesiskolák Szövetsége” szolgál.

Egy öthónapos téli (férfi) tanfolyam során 170 óra jut a történelmi és irodalmi tantárgyakra, utána következik az anyanyelv 155 órával. A melléktárgyak között szerepel az egészségtan, nőknél a kézimunka és nagy szerepe van az éneknek. A legtöbb népfőiskolán a napi munka közénekkel kezdődik és zárul, ugyancsak ének jelzi a főétkezések kezdetét és végét is.

Ha ezekután felvetjük a kérdést, vájjon sikerült-e a dán népfőiskolának elérnie a kitűzött célját, a válasz minden tekintetben csak igenlő lehet. Az intézmény kezdettől fogva *nem volt hivatásiskola,* nem követte azt a célt, hogy elvégzése magasabb életpályára képesítsen. Az *élet iskolája* kívánt lenni és teljes sikerrel neveli hallgatóságát az életre. Grundtvignak azt a mondását: *„A szívből indul ki az élet”,* a közösségi elv állandó hangsúlyozásával váltotta át tettekre. Minden népfőiskola volt hallgatóságának megvan a maga saját egyesülete, amely állandó figyelemmel kíséri az illető népfőiskola további életét, sőt ez sokszor *„vendéghetet”* rendez volt hallgatói – apák és fiúk, anyák és leányok - továbbképzésére. A dán gazda- és munkástársadalom így a népfőiskolák révén egy olyan szellemi- és életszínvonal hordozója lett, amely felfigyelésre késztette a többi skandináv államot. Ezek csakhamar felismerték, hogy a dán gazda mintaszerű termelési rendszere, amelyet állandóan tökéletesít, a dán gazdaszövetkezetek óriási gazdasági ereje és sikere mind a népfőiskolák művéből csírázott ki. Ezért Grundtvig műve saját hazája határain túl messze kiterjedt nemcsak a többi északi államba, hanem Német- és Lengyelországba, valamint az angolszász földekre is.

Szende Zoltán